

Tjajkovskijs depressive projektioner i operaen Eugen Onegin

Operaen er med sin komplekse symbolform et oplagt redskab til forståelse af almene psykologiske mekanismer, men også til beskrivelse af dybere psykopatologiske forstyrrelser. Freud vidste, at kunsten og litteraturen var vigtige kilder til forståelsen af det ubevidste, men var ikke musikteoretisk funderet trods sin interesse, og det er muligvis årsagen til, at denne kunstart inden for psykologien har levet i skyggen. Opera er en kunstform, som har sin force i beskrivelse af emotioner i et sprog, som primært først kan forstås kognitivt (intellektuelt), efter det er "oplevet" i det limbiske system" (emotionelt). Processen i videnskabelig analyse er oftest den modsatte, hvor vi intellektuelt forsøger at forstå de affektive tilstande med en faglig distance. Behandlerens følelsesfobi, men nyfiken interesse for andres problemer forklædt i form af en personlig analytisk tilgang, har skabt mange problemer i forhold til alliance og empati i læge- og psykologkredse.

Orkesteret i operaer kan i sin fortættede udtryksform skildre flere lag i personligheden på en gang i form af begreber som melodi, ledemotiv, kontrapunkt, harmoni, klang, rytme, form og frasering. Personernes følelsesmæssige ubevidste beskrives i et meget konkret symbolsprog, hvor hver af de op til 100 musikere interagerer som individuelle komplekse psykiske repræsentanter af bevidst eller ubevidst art i forhold til det, personerne siger på scenen. Sådan foregriber de stor operagenier i næsten hver takt i musikken klassiske universelle psykologiske beskrivelser af personlighedsstrukturen.

Omvendt kan musikken også fortælle noget om komponistens egen personlighed, i et sprog som trods sin abstraktion kan være forbløffende konkret og mere deskriptivt nuanceret end "ordet" rent klinisk betragtet. Denne form for fænomenologisk tolkning er, lige som ved psykoterapi, langt mere etisk forpligtende end interpretation af et kunstværk og bør foretages med unbiased kritisk tilgang.

Tjajkovskijs depressioner og evt. selvmordsforsøg blev i 1877 blandet sammen med fiktionen, da hans krise på afgørende punkter omhandlede hans operakomposition Eugen Onegin på samme tid. Han var selv klar over dette og projicerede sine homoseksuelle frustrationer i form af sin tolkning af begreberne drøm/illusion/desillusion/skæbne ind i dette værk på en måde, som kun musikkens destruktion af teksten kan afsløre indholdet af. Musikken afslører konkret, hvordan personerne, som kan være repræsentanter for Tjajkovskijs egne ideer, fejltolker hinanden indbyrdes. Særlig interessant er musikkens opløsning og atomisering af de musikalske ledemotivers udviklingskræfter i forlængelse af Tjajkovskijs identificering med deres depressive indhold. Allerede i de første takter af operaens forspil viser Tjajkovskij på raffineret vis,

hvordan drømmen om lykke umuliggøres og selvbedraget får katastrofale konsekvenser. Identifikationen med hans eget selvbedrag, i form af ægteskab og det efterfølgende mulige suicidalforsøg, udtrykker meget vel hans farvning af musikkens symbolsprog i forhold til Onegins illusion. Orkesteret i Eugen Onegin kan således forstås som en slags repræsentant for personernes følelsesmæssige kriser og leveregler og være indirekte farvet af Tjajkovskys depression.

Tjajkovskij geni bestod bl.a. i hans evne til at udtrykke følelser i et musiksprog, som for mange er mere emotionelt deskriptivt end kognitioner. Musik vil dog altid i sig selv være abstrakt, men det er væsentligt at forstå, at musikken f.eks. med sin ledemotiviske funktion, og dermed koncise associative relation til operalibrettoens citater, bliver lige så kognitiv konkret som de sproglige udsagn. Der er altså ikke blot tale om en primitiv udlægning af musikken, i form af at "den lyder sørgelig". Det er formentlig manglende viden og forståelse for bl.a. musikalsk teoretiske begreber i operaer, at psykologer og psykiatere ofte overser operakomponisternes geniale bidrag til forståelse af psyken og dens patologi og derfor primært har interesseret sig for litteraturen. Når imidlertid litteraturen underlægges kompositionsmusikken, tilføjes en dimension, som hvis den ikke blot opleves æstetisk, udvider og afspejler den menneskelige psykes kompleksitet i langt højere grad. Tjajkovskij har således i nogle af sine største værker givet os en anderledes og dybere forståelse for depressionen og dens udtryksformer.